

Směnečný platební rozkaz – některé poznatky z rozhodovací praxe soudů

Zdeněk Des

V současné době se u nás ve větší míře obnovuje používání směnek, zejména v obchodní a podnikatelské praxi. Jejich význam vzrůstá se stále širším prosazováním tržních vztahů. Institut směnky byl v našem právním vztahu upraven i v dřívějším období. Současně platný zákon směnečný a šekový byl vydán dne 20. 12. 1950 pod č. 191/1950 Sb. V centrálně řízené ekonomice však směnka ztratila svůj význam a byla používána pouze omezeně v mezinárodním obchodním styku. Směnka tedy povolna upadla do zapomnění a nyní podnikatelé, ale i ostatní subjekty znovu nacházejí výhody jejího používání.

Vzhledem k rozsahu tohoto příspěvku není mým cílem provádět rozbor zákona směnečného a šekového. Zaměřím se na specifický procesní prostředek zajišťující relativně rychlé dosažení exekučního titulu. Tímto specifickým procesním prostředkem je směnečný platební rozkaz. Současně na základě poznatků z rozhodovací praxe upozorním na procesní nedostatky na straně navrhovatelů a v nezbytném rozsahu poukážu na předeepsané náležitosti směnky cizí a vlastní a zjištěná nedodržení těchto náležitostí.

Směnečný věřitel se samozřejmě může domáhat po směnečně zavázaném zaplacení směnky žalobou, aniž využije možnosti navrhnout vydání směnečného platebního rozkazu. Vzhledem ke značné přetíženosti obchodních soudů je však nutno v tomto případě počítat s delší lhůtou k rozhodnutí sporu. Výhoda směnečného platebního rozkazu naproti tomu spočívá v relativní rychlosti řízení a v zásadě koncentraci řízení. Tento procesní nástroj odpovídá i nespornosti a přísnosti směnky.

Směnečný platební rozkaz je upraven v ustanovení § 175 občanského soudního řádu. Stejně jako v případě platebního rozkazu dle ustanovení § 172 a násl. o. s. ř. jde o formu zkráceného řízení. Obě tyto formy zkráceného řízení vykazují určité shodné podmínky pro jejich aplikaci, současně však jsou zde dány i určité rozdíly, vyplývající z toho, že úprava směnečného platebního rozkazu je speciální k úpravě obsažené v ustanovení § 172 a násl. o. s. ř..

Shodně musí návrh na zahájení řízení obsahovat náležitosti podle ustanovení § 42 a 79 odst. 1 o. s. ř.. Z návrhu tedy musí vyplývat, kterému soudu je určen, návrh musí obsahovat jméno, povolání a bydliště účastníků (obchodní jméno nebo název a sídlo právnické osoby), popřípadě též jejich zástupců, vyklíčení rozhodujících skutečností, označení důkazů, jichž se navrhovatel dovolává, a musí z něj být patrné,

čeho se navrhovatel domáhá. Ve věcech vyplývajících z obchodních vztahů musí návrh dále obsahovat identifikační číslo právnické osoby, popřípadě další údaje potřebné k její identifikaci a údaj o tom, zda některý z účastníků je zapsán v obchodním rejstříku. Návrh musí být podepsán a datován. Navrhovatel je povinen k návrhu připojit listinné důkazy, jichž se dovolává.

Platební i směnečný platební rozkaz může být vydán tehdy, požaduje-li navrhovatel zaplacení peněžité částky, přičemž v případě směnečného platebního rozkazu musí být uplatňován nárok plynoucí přímo ze směnky jakožto cenného papíru. Tímto nárokem je nárok dle ustanovení čl. I § 47 zák. č. 191/1950 Sb. Není jím tedy peněžitý nárok na náhradu škody podle článku I. § 45 odst. 6 cit. zák., nebo z obohacení podle čl. I § 89 cit. zák., popř. nárok na plnění nepeněžité dle příslušných ustanovení cit. zák. (např. na vydání směnky, na vydání ověřeného opisu směnky, na vydání stejnopisu směnky). Výše peněžité částky přitom není omezena.

Platební rozkaz dle ustanovení § 172 a nás. v o. s. ř. je však možno vydat i bez výslovné žádosti navrhovatele (přičemž dle ustanovení § 6 odstavec 3 písm. c) jednacích řádů pro okresní a krajské soudy vydaného pod číslem 37/1992 Sb. ve znění pozdějších předpisů, může tento platební rozkaz vydat i soudní tajemník příp. justiční čekatel), vyplývá-li uplatněné právo na zaplacení peněžité částky ze skutečností uvedených navrhovatelem. Směnečný platební rozkaz je naproti tomu možno vydat pouze na návrh navrhovatele (přičemž směnečný platební rozkaz může vydat pouze předseda senátu či samosoudce krajského soudu činného v obchodních věcech) a to pouze tehdy, předloží-li navrhovatel v prvopisu směnku, o jejíž platnosti není důvodu pochybovat a další listiny nutné k uplatnění práva.

Bylo-li vydáno více stejnopisů směnky cizí, má právně povahu prvopisu každý vydaný stejnopis. Za další listiny nutné k uplatnění práva je nutno považovat zejména protestní listinu. Protest směnky je úkonem příslušného orgánu, který stanoveným způsobem zjistí určitou skutečnost související se směnkou předpokládanou zákonem.

Návrh na vydání směnečného platebního rozkazu musí být obsažen buď přímo v žalobním návrhu, a nebo ho může navrhovatel učinit samostatným podáním. Soud však musí být doručen dříve než nařídí jednání.

Vzhledem k tomu, že úprava směnečného platebního rozkazu je speciální k úpravě platebního rozkazu dle ustanovení § 172 a násl. o. s. ř., neaplikuje se v tomto případě ustanovení § 172 odst. 2 o. s. ř.¹

Před vydáním směnečného platebního rozkazu soud z předloženého prvopisu směnky ověří, zda směnka obsahuje podstatné náležitosti. Přitom soud vychází z předložené směnky a v tomto stádiu řízení neprovádí další šetření. Podstatné náležitosti směnky cizí jsou pak upraveny v ustanovení v čl. I. § 1 a 2 zák. č. 191/1950 Sb.

Dle ustanovení § 2 odst. 1 platí, že listina, ve které chybí některá náležitost uvedená v § 1, není platná jako cizí směnka s výhradou případů uvedených v následujících odstavcích § 2.

¹ V této souvislosti se však lze setkat v literatuře s názorem, že vydání směnečného platebního rozkazu proti odpůrci, jehož pobyt není znám, nepřichází v úvahu.

Blíže viz. Občanský soudní řád, Komentář, I. díl, Panorama Praha 1985, str. 773.

Podstatnými náležitostmi směnky cizí jsou:

- označení, že jde o směnku, pojaté do vlastního textu listiny a vyjádřené v jazyku, v kterém je tato listina sepsána (§ 1 bod 1):
- bezpodmínečný příkaz zaplatit určitou peněžitou sumu (§ 1 bod 2):
- jméno toho, kdo má platit (směnečníka) – (§ 1 bod 3):
- jméno toho, komu nebo na jehož řád má být placeno (§ 1 bod 6):
- datum vystavení směnky (§ 1 bod 7):
- podpis výstavce (§ 1 bod 8).

Podmíněné podstatné náležitosti směnky cizí jsou:

- údaj místa, kde má být placeno (§ 1 bod 5):
- místo vystavení směnky (§ 1 bod 7).

Podstatné náležitosti směnky vlastní jsou upraveny v ustanovení čl. I. § 75 a § 76. Rovněž zde platí, že listina, ve které chybí některá náležitost uvedená v § 75 není platná jako vlastní směnka, s výhradou případů uvedených v ustanovení § 76 odst. 2 – 4.

Podstatnými náležitostmi směnky vlastní v užším smyslu tedy jsou:

- označení, že jde o směnku, pojaté do vlastního textu listiny a vyjádřené v jazyku, ve kterém je listina sepsána (§ 75 bod 1):
- bezpodmínečný slib zaplatit určitou peněžitou sumu (§ 75 bod 2):
- jméno toho, komu nebo na jehož řád má být placeno (§ 75 bod 5):
- datum vystavení směnky (§ 75 bod 6):
- podpis výstavce (§ 75 bod 7).

Podmíněné podstatnými náležitostmi směnky vlastní jsou:

- údaj místa, kde má být placeno (§ 75 bod 4):
- místo vystavení směnky (§ 75 bod 6).

Soud před vydáním směnečného platebního rozkazu současně z předložené směnky (aniž provádí další šetření) ověří, zda směnka cizí byla přijata, zda v případě indosamentu byla dodržena požadavky směnečného zákona, zda je směnka splatná a pod. Soud se rovněž zabývá otázkou, zda požadovaná částka odpovídá nároku dle ustanovení čl. I. § 48 resp. § 49 zák. č. 191/1950 Sb.

Dospěje-li soud závěru, nelze návrhu na vydání směnečného platebního rozkazu vyhovět, nařídí předseda senátu resp. samosoudce jednání. Pokud jsou dány podmínky pro vydání směnečného platebního rozkazu, soud jej vydá, přičemž v něm odpůrci uloží, aby do 3 dnů zaplatil požadovanou částku a náklady řízení nebo aby v téže lhůtě podal námítky, v nichž musí uvést vše, co proti platebnímu rozkazu namítá (zásada koncentrace řízení).

Nepodá-li odpůrce včas námitky nebo vezme-li je zpět, má směnečný platební rozkaz účinky pravomocného rozsudku. Pozdě podané námitky nebo námitky, které neobsahují odůvodnění, soud usnesením zamítne. Podá-li odpůrce včas námitky, nařídí předseda senátu či samosoudce k jejich projednání, jednání; k námitkám později vzneseným však již nelze přihlížet.

V rozsudku soud vysloví, zda směnečný platební rozkaz ponechává v platnosti nebo zda ho zrušuje a v jakém rozsahu (na rozdíl od obecné úpravy platebního rozkazu se totiž podáním námitek směnečný platební rozkaz automaticky neruší).

Opravným prostředkem jen proti výroku o nákladech řízení je odvolání.

Věcná příslušnost soudů při uplatňování práv ze směnek je upravena ustanovením § 9 odst. 3 písm. c), bod cc) o.s.ř. tak, že příslušné jsou vždy krajské obchodní soudy resp. tam, kde nejsou zřízeny, obecné krajské soudy. Místní příslušnost se podle ustanovení § 85 odst. 4 o.s.ř. řídí sídlem, místem podnikání nebo bydlištěm odpůrce. Je možná též místní příslušnost podle platebního místa (§ 87 písm. e) o.s.ř.).

Z poznatků z rozhodovací praxe vyplývá, že návrhy na zahájení řízení ve směnečných sporech mnohdy vykazují takové procesní vady, pro něž nelze vydat směnečný platební rozkaz před odstraněním těchto vad nebo pro něž nelze směnečný platební rozkaz vydat vůbec a je nutno nařídít jednání. V důsledku těchto skutečností se řízení prodlužuje, což má pro navrhovatele nepřijemné důsledky; někdy je však nutno pro vady návrhu řízení i zastavit. Současně se zjišťuje, že v některých případech směnka neobsahuje podstatné náležitosti a návrh na zahájení řízení je nutno zamítnout. Uvedu nyní příklady některých takových nedostatků.

Často se navrhovatelé domáhají vydání směnečného platebního rozkazu, aniž předloží prvopis směnky. V té souvislosti např. uvádějí, že směnku předloží při jednání. V tomto případě je tedy zřejmé, že navrhovatel vůbec nepochopil podstatu zkráceného řízení a směnečný platební rozkaz vydat nelze.

Ještě častěji navrhovatel předkládá soudu fotokopii či notářsky ověřenou fotokopii směnky. Ani v tomto případě není splněn požadavek ustanovení § 175 odst. 1 o.s.ř. o předložení prvopisu směnky a směnečný platební rozkaz vydat nelze. Důvod, proč občanský soudní řád vyžaduje předložení prvopisu směnky, spočívá v tom, že směnka je cenný papír převoditelný a mohla by být po ověření např. fotokopie převedena na jiného majitele.

Pokud tedy prvopis směnky předložen není, je nutno nařídít jednání. Jestliže by prvopis směnky nebyl předložen ani při jednání, bylo by nutno návrh, jehož předmětem by bylo zaplacení směnky, zamítnout.

Dle ustanovení čl. I § 48 bod 2 zákona č. 191/1950 Sb. může majitel směnky postihem žádat m.j. šestiprocentní úroky ode dne splatnosti. Stejně právo vůči svým předchůdcům má dle ustanovení § 49 bod 2 ten, kdo vyplatí směnku, a to ode dne, kdy zaplatil.

Dle ustanovení čl. I § 28 odst. 2 cit. zák., má majitel v případě nezaplacení směnky cizím příjemcem při splatnosti proti příjemci přímý nárok ze směnky na

vše, co lze žádat podle § § 48 a 49. Navrhovatelé se však mnohdy domáhají zaplacení vyšších úroků, přičemž jejich nárok není opodstatněný vůbec, a nebo vyplývá z jiného titulu (např. z kupní smlouvy). I v těchto případech nepřichází směnečný platební rozkaz v úvahu a je nutno nařídít jednání.

Někdy obsahuje návrh na vydání směnečného platebního rozkazu náležitosti stanovené v ustanovení § 42 odst. 4 resp. § 79 odst. 1 o.s.ř.. V těchto případech soud postupuje dle ustanovení § 43 odst. 1 o. s. ř. a vyzve žalobce, aby nesprávné nebo neúplné podání bylo opraveno nebo doplněno. Není-li přes výzvu předsedy senátu resp. samosoudce podání opraveno nebo doplněno a v řízení nelze pro tento nedostatek pokračovat, soud řízení zastaví. Např. může jít o uvedení zkomoleného jména či názvu odpůrce, neuvedení bydliště odpůrce a pod.; zde však nejde o specifickum směnečného platebního rozkazu. V případě, že návrh na zahájení řízení je na základě výzvy soudu opraven či doplněn, je možno směnečný platební rozkaz vydat.

Pod uvedenou skupinu nelze zařadit takové nedostatky podmínek řízení, které nelze odstranit. V tomto případě soud dle ustanovení § 104 odst. 1 o.s.ř. řízení zastaví. Je tomu tak zejména tehdy, je-li jako odpůrce označen někdo, kdo nemá právní subjektivitu. V této souvislosti je třeba upozornit na ustanovení § 9 odst. 1 obchodního zákoníku, dle něhož obchodním jménem fyzické osoby je její jméno a příjmení. Obchodní jméno fyzické osoby sice může obsahovat dodatek odlišující osobu podnikatele nebo druh podnikání, nicméně jde pouze o dodatek ke jménu a příjmení. Přesto se objevují někdy názvy podnikatelů – fyzických osob, jež neobsahují jejich jméno a příjmení (např. Mercuriana, přičemž podnikatel se jmenuje Josef Novák). Pokud je takto účastník v návrhu označen, nezbyvá než konstatovat, že takto označený odpůrce (ale někdy i navrhovatel) nemá dle ustanovení § 19 o.s.ř. způsobilost být účastníkem řízení a řízení je nutno zastavit.

Konečně takto označený resp. podepsaný non subjekt na směnce by ani nebyl směnečně zavázán, neboť nemůže mít ani subjektivitu v oblasti hmotného práva.

Při rozhodování sporů jsou zjišťovány i nedostatky směnek, jež způsobují jejich neplatnost. Jde zejména o nedostatek podstatných náležitostí. V těchto případech nejen že není možno vydat směnečný platební rozkaz, ale návrh, jímž je uplatňován směnečný nárok, je nutno zamítnout.

Velice často směnka vystavená po 8. únoru 1993 obsahuje příkaz či slib zaplatit směnečnou sumu vyjádřenou v korunách československých. Podstatnou náležitostí směnky cizí je bezpodmínečný příkaz zaplatit určitou peněžitou sumu (čl. I § 1 bod 2 zák. č. 191/1950 Sb.). Podstatnou náležitostí směnky vlastní je bezpodmínečný slib zaplatit určitou peněžitou sumu (čl. I § 75 bod 2 cit. zák.). Peněžitá suma může být přitom vyjádřena v jakémkoliv měně, musí jít však o měnu existující. Ze zákona č. 60/1993 Sb. o oddělení měny, nařízení vlády č. 61/1993 Sb. k provedení zákona o oddělení měny, zák. NR SR č. 26/1993 Zbierky zákonov SR o opatreniach na zabezpečenie prechodu česko-slovenskej meny na slovenskú menu a o zmene a doplnení devizového zákona a nařízení vlády SR č. 27/1993 Zbierky zákonov SR vyplývá, že ode dne 8. 2. 1993 již není koruna československá platnou měnou. Směnky vystavené po 8. 2. 1993 znějící na koruny československé tedy neobsahují bezpodmínečný příkaz

či slib zaplatit určitou peněžitou sumu, neobsahují tedy podstatnou náležitost a jsou jako směnky neplatné.

Mezi dalšími chybějícími podstatnými náležitostmi bývá neuvedení místa placení, neuvedení slova směnka ve vlastním textu listiny a dokonce se zjišťuje, že na směnce chybí i podpis výstavce.

Listina, která neobsahuje slovo směnka ve vlastním textu, nemůže být platná jako směnka cizí ani vlastní (čl. I § 1 bod 1 a § 75 bod 1 zák. č. 191/1950 Sb.). Na tom nic nemění ani případné označení této listiny nadpisem směnka. Naopak, pokud by listina nebyla jako směnka označena, ale slovo směnka obsahovala ve vlastním textu, šlo by při dodržení dalších podstatných náležitostí o směnku platnou.

Závěr o neplatnosti listiny jako směnky cizí i vlastní je nutno učinit i tehdy, neobsahuje-li listina podpis výstavce, ale pouze jeho razítko.

Chybí zde totiž vlastnoruční podpis výstavce resp. případně podpis zákonného zmocněnce dle ustanovení § 15 obchodního zákoníku, či v případě právnické osoby podpis toho, kdo za právnickou osobu ve smyslu ustanovení § 20 občanského zákoníku jedná. Není tedy dodrženo ustanovení čl. I. § 1 bod 8 či § 75 bod 7 zák. č. 191/1950 Sb.

Pokud by podpis činil zmocněnec, musel by podepsat své vlastní jméno a připojit údaj, za koho podepisuje (čl. III. § 3 cit. zák.).

Vyskytují se i případy, kdy je nutno aplikovat ustanovení čl. I. § 6 odst. 1 cit. zák., který řeší situaci, kdy je směnečná suma udána jak slovy, tak čísly a údaje se neshodují. Tato skutečnost nemá za následek neplatnost směnky a rozhodujícím údajem je zde údaj udaný slovy. Je znám i příklad směnky, kde nejenže se částka vyjádřená čísly neshoduje se sumou vyjádřenou slovy, ale slovy je udáno několik částek. Za této situace se aplikuje ustanovení § 6 odst. 2 zák. č. 191/1950 Sb. a platí nejmenší suma udaná slovy.

V této stati mohlo jít pochopitelně pouze o postižení některých problémů, s nimiž se praxe při využívání institutu směnek setkává. Je nepochybné, že s rozvojem užívání směnek vystanou i další problémy, na které bude vhodné průběžně reagovat.